

תורת בטחון – פרשת בא

בענין עיקר הכל הוא האמונה והבטחון

וְלִמְעַן תִּסְפָּר בְּאֲזְנֵי בְנֵךְ וּבֵן בְּנֵךְ אֵת אֲשֶׁר הִתְעַלְלִיתִי בְּמִצְרַיִם וְאֵת אֲתֵתִי אֲשֶׁר שְׁמַתִּי בָּם וַיִּדְעֶתֶם כִּי אֲנִי ה' (י, ב)

הנה מדת הבטחון בהשי"ת הוא פרי האמונה כמו שהאריך הרמב"ן (אמונה ובטחון פ"א) וז"ל, "כל הבוטח יקרא מאמין, אך לא כל המאמין יקרא בוטח. כי האמונה כמו האילן, והבטחון כמו הפרי. והפרי לאות על האילן או על עשב שגדל את הפרי ההוא. ואין האילן או העשב לאות על הפרי, כי יש אילנות שאינם עושים פרי, וכן עשבים הרבה, אבל אין פרי בלא אילן או עשב", עכ"ל. וכיון שכן בשביל לבטוח בה' באמת בלב שלם צריכה האמונה להיות חזקה ואיתנה עד מאוד. שאם אין אילן אין פירות, וכפי שיעור האילן, כך שיעור הפירות. ויש ללמוד עיקרי יסודות האמונה מיציאת מצרים, וע"י זה תתחזק האמונה וממילא האילן יעשה כמה וכמה פירות של בטחון.

הנה ידועים דברי הרמב"ן (סוף פרשת בא) שהאריך טובא לייסד יסודות האמונה [וכל יהודי החרד לדבר ה', מחוייב ללמוד דברי הרמב"ן כמה וכמה פעמים]. וז"ל הרמב"ן: "ועתה אומר לך כלל בטעם מצות רבות. הנה מעת היות ע"ג בעולם מימי אנוש החלו הדעות להשתבש באמונה, מהם כופרים בעיקר ואומרים כי העולם קדמון, כחשו בה' ויאמרו לא הוא ... ולכן יאמר הכתוב במופתים למען תדע כי אני ה' בקרב הארץ (לעיל ה, יח), להורות על ההשגחה, כי לא עזב אותה למקרים כדעתם. ואמר (שם ט, כט) למען תדע כי לה' הארץ, להורות על החידוש, כי הם שלו שבראם מאין ואמר (שם ט, יד) בעבור תדע כי אין כמוני בכל הארץ. להורות על היכולת, שהוא שליט בכל, אין מעכב בידו, כי בכל זה היו המצריים מכחישים או מסתפקים. אם כן האותות והמופתים הגדולים עדים נאמנים באמונת הבורא ובתורה כולה ... וכן כל כיוצא בהן מצות רבות זכר ליציאת מצרים. והכל להיות לנו בכל הדורות עדות במופתים שלא ישתכחו, ולא יהיה פתחון פה לכופר להכחיש אמונת האלהים. כי הקונה מזוזה בזו אחד וקבעה בפתחו ונתמון בענינה כבר הודה בחדוש העולם ובידיעת הבורא והשגחתו, וגם בנבואה, והאמין בכל פנות התורה, מלבד שהודה שחסד הבורא גדול מאד על עושי רצונו, שהוציאנו מאותו עבדות לחירות וכבוד גדול לזכות אבותיהם החפצים ביראת שמו.

ולפיכך אמרו (אבות פ"ב, מ"א) הוי זהיר במצוה קלה כבחמורה שכולן חמודות וחביבות מאד, שבכל שעה אדם מודה בהן לאלהיו, וכוונת כל המצות שנאמין באלהינו ונודה אליו שהוא בראנו, והיא כונת היצירה, שאין לנו טעם אחר ביצירה הראשונה, ואין אל עליון חפץ בתחתונים מלבד שידע האדם ויודה לאלהיו שבראו, וכוונת רוממות הקול בתפלות וכוונת בתי הכנסיות וזכות תפלת הרבים, זהו שיהיה לבני אדם מקום יתקבצו ויודו לאל שבראם והמציאם ויפרסמו זה ויאמרו לפניו בריותיך אנחנו ... ומן הנסים הגדולים המפורסמים אדם מודה

בנסים הנסתרים שהם יסוד התורה כולה, שאין לאדם חלק בתורת משה רבינו עד שנאמין בכל דברינו ומקרינו שכולם נסים אין בהם טבע ומנהגו של עולם, בין ברבים בין ביחיד, אלא אם יעשה המצות יצליחנו שכרו, ואם יעבור עליהם יכריתנו ענשו, הכל בגזרת עליון", עכ"ל.

זכר ליציאת מצרים

ומבואר מדברי הרמב"ן כמה וכמה יסודות בענין האמונה בהשי"ת. הנה הרבה מצות הם זכר ליציאת מצרים. והטעם לזה כתב הרמב"ן דיציאת מצרים הוא עדות נאמנה בעיקרי האמונה בהשי"ת. שכל הנסים והמופתים כולם הם להורות על השגחתו של השי"ת, שלא עזב העולם למקרים. וגם להורות על חידוש העולם שהשי"ת ברא העולם יש מאין. וגם להורות על יכלתו שהוא השליט על כל העולם כולו, ואין שום מעכב בידו. וע"כ בכל מצות שאנו עושים זכר ליציאת מצרים, צריך לזכור כל הנסים והמופתים, ולהתעורר לחזק האמונה בהשי"ת.

תכלית הכל - אמונה בהשי"ת

עוד יסוד נפלא מבואר בדברי הרמב"ן, שתכלית הכל ויסוד של כל המצות הוא - "האמונה בהשי"ת". כל "וכונת כל המצות שנאמין באלהינו ונודה אליו שהוא בראנו, והיא כונת היצירה, שאין לנו טעם אחר ביצירה הראשונה, ואין אל עליון חפץ בתחתונים מלבד שידע האדם ויודה לאלהיו שבראו". ובאמת כן הוא להדיא בדברי הגמ' (סוף מכות): "בא דוד והעמידן על אחת עשרה וכו', בא ישעיהו והעמידן על שש וכו', בא מיכה והעמידן על שלש וכו', בא חבקוק והעמידן על אחת שנאמר: וצדיק באמונתו יחיה", ע"כ.

ופי הריטב"א (שם ז"ל), "בא חבקוק והעמידן על אחת. שהמקיים אותה מקיים כל התורה, והיא האמונה בשם כראוי בקבלת אלהותו ויחודו ועול מלכותו כדרך שנצטוונו בפרשת קריאת שמע שכוללת כל התורה, והיינו דכתיב וצדיק באמונתו יחיה כדרך שנאמר בכל המצות אשר יעשה אותם האדם וחי בהם", עכ"ל. ומבואר מדברי הריטב"א שהטעם לזה, שמי מאמין כראוי בהשי"ת הרי הוא מקבל על עצמו 'עול מלכות שמים' וזהו התכלית של כל התורה כולה. [וגם מש"כ הרמב"ן "שנודה לאלוקיו" - 'הודאה' ג"כ הוא קבלת עול שמים, שכל עבודת ה' הוא מיוסד על חובת הכרת הטוב כמו שהאריך החובת הלבבות בריש שער עבודת האלקים, עיי"ש].

עיקר הכל הוא בטחון בהשי"ת

ועל דרך זה לבאר מש"כ רבינו הגר"א במשלי (כביט) וז"ל, "ועיקר נתינתו התורה לישראל הוא כדי שישמחו בטחונם בה' כמ"ש וישמחו באלהים כסלם וגו', והוא לפי שעיקר הכל הוא הבטחון השלם, והוא כלל כל המצוות וכו'", עכ"ל. וכן מובא מהגר"א (אבו שלמה פ"א) וז"ל, "ועיקר הכל הוא הבטחון, ומי שהוא מחוסר בטחון אין תורתו מתקיים בידו וכו', ומי שלבו טוב במדת הבטחון אף על פי שעובר על עברות

חמורות, הוא יותר טוב ממי שמחוסר בטחון שע"ז בא לידי קנאה ושנאה, אע"פ שעוסק בתורה ובגמילות חסדים, שכל זה אינו אלא לעשות שם, עכ"ל.

ומבואר מדברי הגר"א, דמי שאין לו בטחון בהקב"ה, כל עסקו בעבודת ה' אינו משום שהוא עובד את הקב"ה, רק הוא עובד את עצמו, וע"כ אין לתורתו שום שוויות. אבל מי שבוטח בה', אף אם עובר עברות חמורות, כיון שיש לו בטחון, הוא יותר טוב ממי שאין לו בטחון, משום שעבודתו של הבוטח בה', הוא עסק בעבודת ה', שהרי הוא קיבל על עצמו עול מלכות שמים, וע"כ כל רצונו הוא לעבוד את ה' ואינו עובד את עצמו!

תחילת דינו של אדם על בטחון

ואפשר להוסיף על זה, הדנה איתא בשבת (לא, ע"א): "אמר רבא: בשעה שמכניסין אדם לדין אומרים לו: נשאת ונתת באמונה, קבעת עתים לתורה", אולם במס' קידושין (מ, ע"ב) איתא: "אמר רב המנונא: אין תחילת דינו של אדם אלא על דברי תורה". ועמד ע"ז בתוס' (שם בד"ה אין) וז"ל, "והא דאמר בפרק במה מדליקין (שבת לא, ע"א) כשמכניסין אדם לדין אומרים לו נשאת ונתת באמונה היינו דווקא לענין שאלה ששואלין לו על משא ומתן אבל מ"מ נפרעים ממנו תחלה על שלא קבע עתים לתורה", עכ"ל. וכבר דשו ביה רבים ליישב סתירה הנ"ל, אך לפי מה שנ"ל, [דמי שאינו מאמין ובוטח בהקב"ה, אין שום שוויון לתורתו כי כל עבודתו לה' ית' הוא רק למען הרבות כבוד וגדולה לעצמו], יש ליישב, דלעולם תחילת דינו של אדם הוא על דברי תורה, אבל כדי שיהיה תורתו תורה דיליה, קודם כל צריך להיות מאמין ובוטח בהקב"ה, - דהיינו שיקבל על עצמו עול מלכות שמים, וע"כ קודם ששואלים על התורה, מבררים אם הוא בעל בטחון. [ועל דרך זה יש לבאר אמאי מיעוט תאוות נכלל בכלל קניני התורה, והוא משום שמי שהוא בעל תאוה כל תורתו ועבודתו ה' הוא רק לכבוד עצמו ולא לכבוד בוראו].

בן עולם הבא

והק' הרמב"ן (בספרו האמונה ובטחון פט"ו) על הגמ' הלא מצינו שגם דוד העמיד כל התורה כולה על אחת כדכתיב (תהלים קט, קנא): "וכל מצותך אמת", וגם כתיב (שם, פו): "כל מצותיך אמונה"? ותירץ הרמב"ן וז"ל, "לפי שלא באו רבותינו לדבר זה אלא מצד השכר והגמול, כמו שאמר יחיה, כלומר חיי העולם הבא. וכן הוא אומר אשר יעשה אותם האדם וחי בהם, ויחי בהון לחיי עולמא. ודבר זה לא פירשו דוד, על כן אמרו בא חבוקוק והעמידו על אחת", עכ"ל. פי', דכוונת הגמ' שהעמידו על אחת, היינו לענין במה זוכה האדם לחיי עולם הבא, ורק חבוקוק הוא שהעמיד שהזכות במה זוכה האדם לחיי עולם הבא הוא בהאמונה והבטחון, אבל לא מצינו כן בדוד. [וע"ע מש"כ הרמב"ם בפ"י משניות (סוף מכות), ובערוך לגר' שהאר"ך בזה].

מ"מ מבואר מדברי הרמב"ן יסוד גדול ונורא, שכל יהודי חי כדי להיות בן עולם הבא, וכאן מבואר יסוד היסודות שהדרך להיות בן עולם הבא, היינו רק אם יחיה באמונה שלימה בהש"ת, והיינו לקבל

על עצמו עול מלכות שמים כנ"ל. ומי שמאמין ובוטח בהש"ת הרי הוא בן עולם הבא.

גן עדן הוא רק לבעלי בטחון

איתא במדרש (שמות רבה פ"ו, ו) וז"ל, "ועתידה גן עדן להיות צועקת ואומרת: תן לי צדיקים, אין לי עסק ברשעים, שנאמר: שנאתי השמרים הבלי שוא (תהלים לא, ז). ולמי אני מבקשת, לאותן שהיו בטוחים על שמך, שנאמר: ואני אל ה' בטחתי (שם). ועתידה גהינם להיות צועקת ואומרת: אין לי עסק בצדיקים, ולמי אני מבקשת - לרשעים, להבלי שוא, לאותן פועלי השוא. והקב"ה אומר: תנו לזה צדיקייא ולזו רשיעייא, שנאמר: לעלוקה שתי בנות הב הב (משלי ל, טו), עכ"ל. הרי מבואר מדברי המדרש, שגן עדן מבקש צדיקים, ומי הם הצדיקים של גן עדן, הם הצדיקים בעלי הבטחון!

הבוטח בה' אפילו נכנס בגהינם יוצא

הנה הרמב"ן (באוצרות הרמב"ן, דרוש בענין הקיוו) וז"ל, "המקוה אפילו נכנס בגהינם יוצא ממנו שנאמר 'וקווי ה' יחליפו כח יעלו אבר', יקו"ק מאיר עליו. וכמה מלאכים עליונים מעלים אותו המקוה וזהו 'אבר כנשרים', ומסתלקים עמו למעלה. ותקותו היא טהרתו. מקוה ישראל ממש, כי הוא במדריגה עליונה שאין עושה בו פגם, אם חטאת מה תפעל. וזהו סוד התשובה שהוא ממש שב אל מקורו והס"א לא יכלה לו, ונאמר: שובה ישראל עד ה'; כן המקוה הוא ממש בוקע בקו תקותו ועושה נקב וסדק לעלות תחת כסא הכבוד. וזה לישועתך קויתי ה', וזה יחל ישראל אל ה' כי עם ה' החסד, במקום שמתגלה יקו"ק מתגלה חסד ואין פגם מעכב. וכמו שקויה ברגע וזה בחייו לה', כן לאחר מותו כשמתגברים כנגדו הדינים הוא מתחזק בתקותו עד ה' ונקשר בו ומסתלק, לישועתך קויתי, אינו אומר לישועתך אקוה, אלא קויתי בחיי, כן אחר המות לא יבושו הקוים", עכ"ל. הרי מבואר מדברי הרמב"ן, דבטחון מהני אפילו אם אדם יתחייב להיכנס בגהינם, ע"י בטחון הגמור בה' ית' ינצל מגיהנום!

הסומך גואלה לתפילה הרי הוא בן עולם הבא

ומאחר שמבואר דתכלית הכל הוא אמונה בהש"ת מובן היטב דברי הגמ' (ברכות ד, ע"ב): "איזהו בן עולם הבא זה הסומך גאולה לתפילה". וכן האריך רבינו יונה (דף ב ע"ב מדפי הרי"ף) וז"ל, "י"ל וכי מפני שסומך גאולה לתפלה יש לו שכר כל כך שיהיה בן עוה"ב ... מפני שכשמוכיר גאולת מצרים ומתפלל, מיד הוא מראה שבוטח בה' בתפלה כיון שמבקש ממנו צרכיו, שמי שאינו בוטח בו לא יבקש ממנו כלום ... וכיון שמוכיר עכשיו אותה הגאולה שבטחו אבותינו בה' והצילים ומתפלל מיד, נמצא שגם הוא בוטח בו שיענה אותו, כמו שענה לישראל בעבור שבטחו בו, ומפני זה מוזכר אותה הגאולה ומתפלל מיד, והבטחון הוא עיקר היראה והאמונה, ולפיכך זוכה בסיבתו לחיי עולם הבא", עכ"ל. [וע"ע במש"כ הבן יהוידע שם ביאור כעין זה]. שהכוונה בדברי הגמ' שהוא בן עולם הבא, היינו משום שהוא בוטח בהש"ת, ואמונה ובטחון בהש"ת הוא תכלית הכל, וע"כ הרי הוא בן עולם הבא! יח"ר שזוכה כולנו להיות בכלל הבוטחים בשמך באמת, אכ"י"ר!